

Bog anmeldelse | Jákup Reinert Hansen

Overblik over fornyelsen i Norsk salmebok

Holter, Stig Wernø, Hamnes, David Scott, Kyrkjebø, Rune & Øystese, Vigdis Berland (red.) (2018) *Nytt norsk salmeleksikon, Bind IV. Kommentarer til Norsk salmebok 2013*. Bergen: Fakkbokforlaget.

Med Bind IV er det lykkedes efter bare 7 år at afslutte udgivelsen af projektet *Nytt norsk salmeleksikon*, som begyndte med Bind I i 2011 og fortsatte med Bind II i 2012 og Bind III i 2013. Forberedelserne til de første tre bind begyndte i 2007, og der er mange gode grunde til, at det ligeledes skulle tage fire år at planlægge og skrive det sidste bind. Det er ret usædvanligt, at et kommentarværk som dette udarbejdes hen over en overgangsperiode, hvor man er på vej til at forlade en gammel salmebog (Norsk salmebok 1985) og forfatterne følgelig sidder og skriver kommentarer, mens komitéens arbejde til fordel for den ny salmebog (Norsk salmebok 2013 for kirke og hjem) er i fuld gang.

Salmeleksikonets redaktion har hele tiden holdt fast ved sit oprindelige oplæg: 3 bind skulle behandle fællesstoffet, altså de salmer, der ville blive overført fra Norsk salmebok 1985 til Norsk salmebok 2013. Bindene blev disponeret efter salmernes begyndelseslinje, fra Kingos *Aldri er jeg uten våde* til Johan Nordahl Bruns *Ånd over ånder*. Salmebogskomitéen tog, mens leksikonet var under udarbejdelse, enkelte salmer til nåde, som i første omgang var dømt ude, og måske havde redaktionen også oversat et par stykker. I hver fald blev det nødvendigt at udvide Bind III med et supplement over 17 salmer.

Først da indholdet i Norsk salmebok 2013 lå helt fast, var det muligt for redaktionen at gå i gang med det fjerde og sidste bind. Der skulle findes et nyt forlag, yderligere finansiering og inviteres nye forfattere med, ligesom salmerne selvfølgelig skulle fordeles mellem forfatterne efter kvalifikationer og specialviden. Og så valgte man at disponere stoffet efter salmebogens inddeling og nummerorden. Alle salmer er nævnt, men medmindre der er noget nyt at tilføje – korrektioner, supplerende oplysninger, nye melodier m.m. – nøjes man med en henvisning til salmens behandling i Bind I–III. Bind IV bliver da en meget værdifuld

og komplet oversigt over den fornyelse af salmesangen, der er sket med den nye salmebog 2013 – i alt ca. 350 salmer! Da man følger salmebogens inddeling, bliver det også umiddelbart muligt at se, hvilke afsnit der er væsentligt fornyede eller er en regulær nyskabelse i forhold til 1985-salmebogen.

Hovedsagen er dog artiklerne om de enkelte salmer. De følger den efterhånden afprøvede og velkendte læst: tekst, forfatter og eventuelt oversætter, melodi og komponist. Tekstdelen indledes med en gengivelse af salmens originaltekst og på originalsproget, hvor disse afviger fra salmebogens tekst. Man hører om tekstens oprindelse og vej til norsk kirkelig sammenhæng og ind i salmebogen, ligesom teksten analyseres og i visse tilfælde vurderes. Forfattere og oversættere er belyste i korte biografier, knyttet til en af deres tekster. Biografierne kan findes ved hjælp af et særligt register bagerst i bogen, der i øvrigt omfatter hele leksikonet. På samme måde kan man læse om melodiens tilblivelse og opbygning, og i en række tilfælde vurderes det, i hvilket omfang den klæder salmens indhold og egner sig til menighedens fællessang. Det viser sig tit at være et problem med de nye salmer, som oprindelig er skabt med en solist for øje. Også komponisterne præsenteres i biografier. Denne fyldige behandling af såvel tekst- som melodiside gør det af og til nødvendigt med to eller tre forfattere.

Nogle stikprøver

Det er ikke helt let at danne sig et indtryk og en mening om dette Bind IV uden samtidig at læse og orientere sig om disse nye – eller nyopdagede – salmer. Både salmebog og leksikon er så store, at man kan blade og læse i en uendelighed og blive stadigt klogere. For nu at give nogle eksempler vælger jeg at koncentrere mig om to afsnit og især lægge vægt på nyoptaget materiale og kommentarerne dertil.

Nyt er afsnittet *Ved sengen/ Ved senga*, hvor to salmer dog er hentet fra 1985-salmebogens *Aftensalmer*, og flere af de øvrige er af ældre oprindelse. En særlig vægtlægning på salmer, der egner sig til familiens aftenbøn, harmonerer fint med salmebogens undertitel *For kirke og hjem*. Men der vil uden tvivl også være andre salmer, der passer for barnesengen, og de kunne med fordel være nævnt i salmebogens tematiske register.

Ved sengen indledes med nr 767, Peder M. Offvids *Barnet legges i vuggen ned*. Det vil sige: Offvids salme fra 1648 havde syv vers med fire linjer og et omkvæd – alle gengives i artiklen – og hed *Gud Fader mig så underlig/ skabte i min moders liv*. Det, der er tilbage af den oprindelige salme, og som nu er salmebogens nr 767, er kun en omskrivning af de to første

linjer i vers 5, der repeteres, efterfulgt af et ligeledes gentaget omkvæd. Offvids tekst er spændende, bl.a. fordi dens 3. og 4. vers demonstrerer den ortodokse lutherske teologis beroligende – nogle vil måske sige søvndyssende – karakter. At få barnet til at sove bliver i vers 6–7 en opgave for hele familien, moderen, ammen, broderen, søsteren – alle siger de: "Sofve nu!" Og til sidst må far op at danse frem og tilbage med barnet. Hvor ville jeg gerne have set en analyse af dette indblik i småbarnefamiliens tros- og hjemliv i kommentaren. Men her lægges al vægt på, hvordan Edvard Grieg i 1891 opdagede den norske folkemelodi, som han tilskrev sæterpigen Gjendine. Det oplyses, at denne vuggesang næppe tidligere har stået i nogen salmebog. Men den står faktisk på side 841 i boghandler Cassubens fuldkomne salmebog. Forordet er dateret 1666; men den blev udgivet flere gange og var også beregnet til brug i Norge.

Nr 769 *Når jeg legger mig til hvile* er en gammel tysk aftenbøn – oprindeligt meget ældre end salmebogen oplyser – i norsk oversættelse ved Henrik Wergeland fra 1840. Også Bernt Støylen er mester for en norsk oversættelse, og således trykkes teksten tre gange i kommentaren. Skal der nu være 14 engle på vagt (tysk), 13 som hos Wergeland eller 12 som hos Støylen? Der henvises også til, at der er 12 engle i den danske udgave hos Pontoppidan i 1736; men da Pontoppidan ikke nævnes i noget register, kunne man i en fodnote have nævnt, hvem den flittige Erik Pontoppidan var – han nåede blandt meget andet at redigere en pietistisk salmebog i 1740 og at være biskop i Bergen 1747-54. Man kunne også have oplyst, at det i 1736 drejer sig om hans *Everriculum* eller *Fejekost til at udfeje den gamle surdej eller de i de danske lande tiloversblevne og her for dagen bragte levninger af såvel hedenskab som papisme*. Pontoppidans bog er skrevet på latin, mens de gamle bønner og besværgelser gengives på dansk. Da det sandsynligvis er den samme, gamle englebøn, Bonhoeffer hentyder til i sin nytårssalme *Av gode makter verna*, kunne man også have henvist til artiklen om denne salme, hvor teksten angives i Bind I s. 298f og ikke i Bind III!

Det skyldes Wergelands tekst og Koppangs melodi, at denne gamle aftenbøn nu har fundet plads i en moderne salmebog og forhåbentlig vil blive anvendt efter sin hensigt. Hvad oversættelsen og fornyelsen kan betyde for en gammel tekst, kan man passende overveje i forbindelse med nr 770 *Sov godt, kjære lille*, som ifølge salmebogen er Vidar Kristensens frie oversættelse fra 1995 af Grundtvigs *Sov sødt, barnlille*. Dette forfølges i kommentaren: "[...] nokså fritt omarbeid til bokmål [...] Omarbeidingane er heller store når det gjeld språk og innhald." Som eksempel vises det med utgangspunkt i vers 2, hvordan originalens dobbelte korstegning for pande og bryst, udført med Guds fingre og Guds røst, er blevet endimensional og reduceret til en handling, udført med præstens hånd. Som en mulig

forklaring henvises der til en reduktion af korstegnelsen i den nye norske dåbsliturgi fra 1981. Men det havde næppe været nødvendigt i en omarbejdning at tage hensyn til ritualet, når Kristin Reitan ubesværet kan digte om korstegnet "På mitt bryst og på min panne" i sin dåbssalme *Kvite klede, himmelglede* (nr 594) fra 2006. Det lykkes også oversætteren at skrive djævelen ud af samme vers, uden at det får kommentator til så meget som at løfte et øjenbryn, selv om Grundtvig netop opfattede korstegnelsen ved dåben og den daglige morgen- og aftenbøn i den gamle mening som en exorsisme. Det diskuteres også – godt – i kommentaren, om denne salme selv i den foreliggende form i det hele taget burde stå under denne kategori: "[...] fleire av formuleringane er langt ifrå skjønnelege for ungar [...] ikkje det beste grunnlaget for eit barn å leggja seg til å sova på, om det skulle gjennomskoda innhaldet." Som Jørgen Kjærgaard skriver i sin Salmehåndbog: "Den er ikke blot en vuggevise, og slet ikke en aftensang for børn, men en salme til beroligelse for den anfægtede og fortvivlede."

Salmehistorisk kunne der være gravet et spadestik dybere.

Sådanne overvejelser står man næppe med i behandlingen af det kraftigt udvidede afsnit *Forvalteransvar og ærefrykt for livet*, hvor anden halvdel består af nye salmer, digtet mellem 1974 og 2009. Hvordan forholder kommentarerne sig til de i disse salmer belyste, dagsaktuelle emner og udfordringer? Her har artiklernes forfattere godt styr på, hvornår en salme er skrevet, i hvilken sammenhæng – f.eks. Kirkernes Verdensråd - den er blevet kendt og udbredt og videreført til norsk brug. Det svirrer i luften med teologiske, religiøse, filosofiske og politiske begreber:

- Nr 718 *Du gav oss perlen*: "frigjøringsteologiske konnotasjoner".
- Nr 720 *Alt som lever, alt som trues*: miljøpolitikk, "jordens gjenfødelse både som en helbredelse her i tiden og som en eskatologisk begivenhet".
- Nr 724 *Stjernerne lyser fremdeles i mørket*: "jorden som vår mor". Begrebet, der er nyt i norsk sammenheng, uden bibelsk grundlag og i poesi og religiøse tekster "trekker en analogi mellom jordens og kvinnens fruktbarhet", forekommer også i nr 725, 726 og 728. Det nævnes da også hver gang i kommentarerne, der henviser til de øvrige forekomster i alle fire tilfælde. Dristigt er det "å snakke om en mulig forsoning med jorden, altså at mennesket står i et skyldforhold til jorden på samme måte som til Gud og andre mennesker."
- Nr 725 *Vern og beskytt meg*: "assosiasjoner til gaiafilosofi".

- Nr 726 *Menneske, du som har kunnskap*: Mahatma Gandhi.
- Nr 727 *Lysenes Gud, kjærlighets kilde*: Her kan der – i modsætning til flere af de ovenfor nævnte – henvises til nytestamentlige tekster, selv om referencen til 1 Mos også her er meget tydelig. Kommentaren gør opmærksom på salmens dirrende råb om ”å finne tilbake til den vei vi innerst inne vet er den eneste riktige, nemlig å ta tilbake paradishagen.”

Efter at have læst artiklerne om disse salmer og salmeteksterne selv står man tilbage med et indtryk af skabelsesteologi, økoteologi, synkretisme og en ny og evangelisk temmelig svag definition af synd og nåde, forsoning og frelse. Nyt var det for mig, at man i en luthersk kirke kan synge om at generobre (originalteksten: ”reclaim”) det tabte paradys som en menneskelig mulighed, om end med Guds hjælp.

Konklusion

Som nævnt i min anmeldelse af Bind I savner jeg nogle egentlige hymnologiske artikler, der går på tværs af de enkelte salmer. Hvad betyder det f.eks. for en norsk salmebog, at man i Norge må tilgodese flere norske såvel som samiske sprog og under indtryk af globaliseringen også åbner op for at synge udenlandsk i menighedssammenhæng? I hvilket omfang har man skullet tage hensyn til traditionen og de gamle danske og norske digtere og kernesalmer? Er det den norske kirkes store udblik til verden og dens teologiske, samfundsmæssige og politiske bevægelser, der er grunden til, at en tredjedel af salmebogen er nyt materiale? Ligger de samme overvejelser bag betænkeligheden ved de minimalistiske nordnorske juletraditioner i nr 24 *Velsigna du dag over fjordan* som ved den romantiske københavnske borgerlighed i nr 52 *Du grønne, glitrende tre, goddag!* og Alf Prøysens populære og dialektale juleaftensviser nr 64 *Nå har vi vaske golvet?* Hvordan synes nordmænd selv, det er gået med knapt 200 års selvstændiggørelse i forhold til dansk salmebogstradition? I Norsk salmebok 2013 er der i gennemsnit 1,9 tekst for hver forfatter/oversætter (991:519), mens det tilsvarende tal i Den danske Salmebog 2002 er 2,5 (791:308), og disse tal er vel også en overvejelse værd. Der er her materiale til flere hymnologiske specialstudier.

Sammenfattende fuldender dette fjerde og sidste bind af *Nytt norsk salmeleksikon* indtrykket af et monumentalt værk. Artikelforfatterne har gjort et grundigt arbejde, der giver et indblik, man som læser ikke selv havde haft mulighed for at tilegne sig, i salmernes tekster og melodier, tilblivelse, spredning, anvendelse, drøftelser i salmebogskomiteé,

dagspresse og kirkeråd. Forfatterne har gjort sig umage med at forklare, hvorfor en salme – eller en oversættelse – er blevet, som den nu er, men har ikke følt sig forpligtet til at forsvare de valg, der er truffet eller til at afstå fra en kritisk stillingtagen.

Man kan kun gisne om, hvordan Norsk salmebok 2013 havde set ud, hvis det var salmeleksikonets dygtige stab af hymnologer, der havde redigeret den.